

ТАХАР БЕН ЖЕЛУН

ПИСАЦ ЈЕ КРИТИЧКИ ПОСМАТРАЧ

Разговор водио Велимир Младеновић

Рођен у Фесу, првог децембра 1944. године, мароканско-француски аутор Тахар Бен Желун (фр. Tahar Ben Jelloun, ар. نولج نب رهاط) похађао је куранску, а затим француско-мароканску двојезичну школу. У француској гимназији је матурирао 1963. године. Бен Желун започиње студије филозофије у Рабату, на Универзитету Мухамед V, али их 1966. прекида, јер је осумњичен да је био један од организатора студентских протеста у великим мароканским градовима 1965. године те је заједно са још 94 студента био затворен у војни дисциплински камп. Ослобођен је две године касније. У студентским данима пише своје прве песме и објављује збирку *Људи под мртвачким покровом тишине* (*Hommes sous linceul de silence*, 1971). У Париз се сели како би наставио студије и године 1975. брани докторат из социјалне психијатрије под насловом „Афективни и сексуални проблеми северноафричких радника у Француској” („Problèmes affectifs et sexuels de travailleurs nord-africains en France”), која ће му послужити као предлогачак за дело *Највиша од свих самоћа* (*La plus haute des solitudes*, 1977). Од 1972. године писао је чланке за париски лист *Le Monde*, а године 1985. објавио је роман *Дејте од ђеска* који га је учинио познатим (*L'enfant de sable*). Две године касније добио је највеће француско књижевно признање, Гонкурову награду (Le Prix Goncourt), за роман *Светла ноћ* (*La nuit sacrée*). Аутор је више од тридесетак романа и есеја. Тахар Бен Желун члан је Академије Гонкур у Паризу, добитник је награде за јачање француско-арапског пријатељства, Награде Улик за животно дело, Награде Имрас и Награде „Ерих Марија Ремарк”. Почасни је доктор наука Универзитета у Лувену и Монтреалу.

Француски председник Никола Саркози је, на дан пада Бастиље 14. јула 2008, одликовао лично Бен Желуна највишим државним одликовањем – Орденом Легије части, а 2012. године је добио француски национални орден за заслуге.

На српски језик преведени су следећи романи овог аутора: *Светла ноћ* (у преводу Надежде Обрадовић, Народна књига – Алфа, 2002), *Брак из задовољства* (у преводу Љиљане Мирковић, Слио, 2017). Недавно објављивање новог издања романа *Светла ноћ* и превода романа *Дейте од њеска* у издавачкој кући Лагуна (прев. Гордана Бреберина) повод је за разговор са овим аутором.

Велимир Младеновић: *Савршено се служиш двама језицима: француским и арапским. Зашто објављујеш дела на француском?*

Тахар Бен Желун: Моје школовање у Мароку је од почетка било двојезично, на арапском и на француском. Код куће смо говорили арапски (не класични, писани, већ дијалекат, усмени језик). Сматрао сам да сам арапски језик усвојио и да ми је не само било потребно да научим страни језик већ и да га учиним својим на најбољи могући начин. Кад сам пожелео да пишем, први стихови су се појавили на француском. Потом сам наставио, што је довело до тога да се, иако знам арапски, не осећам способним да стварам на том језику, који је, не заборавимо, језик Курана.

Ви сте врло познати писац и интелектуалац у Европи. Да ли је Гонкурова награда она која Вам је остворила сва права?

Да, Гонкурова награда је врло престижна, она је признање које сви писци који пишу на француском желе да добију. Она отвара невероватно много врата, а у исто време је и терет, одговорност. Књиге које напишемо после Гонкура требало би да буду врло квалитетне јер вас широка публика чека у заседи. Неким писцима добитницима Гонкура је тешко да поново почну да пишу; чудно је то, истовремено вас преводе по целом свету. На једном другом плану, добитак од продаје књига је велики, а не треба такође ни заборавити да се он мора поделити са државом кроз плаћање прилично високих пореза, што је нормално.

У роману Брак из задовољства исјричали сте болну иричу о расизму код Мароканаца према црним народима у Африци. На који начин и у којој мери је аутофикција обележила овај роман и утицала на њега?

Не, у делу *Брак из задовољства* нема аутофикције. То је потпуна фикција; све сам измислио и ништа није лично или аутобиографско.

Овај „брак ради задовољства” је нешто што не постоји у хришћанској култури. Да ли бисте могли да појасните чињеницама у Србији ову врсту брака?

Концепт „брака ради задовољства” постоји у исламу и у Курану. У циљу борбе против проституције, мушкарац који креће на дуг пут може да склопи мали брак назван „брак ради задовољства” док је одсутан из брачног дома. Ирански Шити га доста практикују. Сунити мање. Али та традиција постоји. Свакако, данас се не практикује: нема више дугих путовања на камилама! Али искористио сам га за потребе романа. Полазећи од ове најпресекуалне а потом љубавне приче, могао сам да говорим о расизму према црнцима у Мароку.

У Браку из задовољства дали сте бројне референце на присуство Француза у Мароку. Како је француска култура у Ваџој родној земљи утицала на Ваџу мисао?

Француска култура се измешала са арапском и традиционалном културом. Мислим да сам носилац обеју култура, што чини да имам двоструко богатство. Сви би требало да имамо барем две културе у себи, чак и више. То је добар начин да релативизујемо ствари и останемо скромни и пажљиви према културама које не познајемо.

Да ли расизам постоји данас у Мароку и каква је ситуација у Француској?

У Мароку, расизам према црнцима датира из времена када су добростојећи белци доводили црнкиње из Африке и смештали их у породице као слушкиње или као робинје; деца рођена из ових веза су црна и презрена у белој популацији; то је глупо и одвратно. Расизам је велика људска глупост, било да је у Мароку или у Америци.

Шта Француска данас представља за Вас, а шта Мароко?

За мене, ове две земље су моје земље. Идем из једне у другу. Захвалан сам свакој од њих за оно што ми даје. С тим у вези, све

моје књиге инспирисане су друштвеном реалношћу Марока. Мароко је тај о коме приповедам, а Француску описујем у својим есејима.

Зашићо је за Вас врло бићино да будеш ангажовани писац?

Ја нисам ангажовани писац већ грађанин којег се тиче оно што се догађа у његовој земљи и у свету. То да ме се тиче значи да заузимавам став онда кад је потребно, било у Француској било у Мароку, где су проблеми другачији. Писац је критички посматрач, није успавано биће које не излази из куће и троши папир. Ја сам по граду, по свету, сведок сам, и деси ми се да укажем на оно што ме револтира и чини гневним. То је улога писца коју су схватили Емил Зола, Оноре де Балзак, Виктор Иго или блиски нама Албер Ками, Сартр и Махмуд Дарвиш.

У роману Дете од песка срећемо се са ликом њо имену Ахмед, који је рођен као женско а њосићо је дечак како би имао више привилегија у друшћиву него његових седам сестара. Да ли бисте нам могли исћричаћи насћанак овог романа?

Настанак романа *Дешо од њеска* је једноставан. Желео сам да говорим о положају жена у Мароку четрдесетих и педесетих година XX века. Кренуо сам од тог мењања идентитета детета рођеног као девојчица којег је отац сматрао дечаком јер имао кризу поноса и части.

Казна је наслов Ващег њоследњег романа. О каквој казни је реч?

Казна је прича о мом деветнаестомесечном боравку у дисциплинском кампу мароканске војске. Нас деведесет четворо студената је ухапшено и послато у тај камп како би нас казнили због демонстрација против тадашњег режима; то је било у марту 1965. Казна се трајала од јула 1966. до јануара 1968. године. Прилично трауматично искуство.

Почели сће да њищешо у заћвору. Желели сће да осћавиће њраг. Да ли бисте могли да нам кажешо нещћо о њоме како је њесма Луја Арагона обележила Ващекњижевне њочешке?

У том кампу имао сам потребу да пружам отпор кроз поезију; сећао сам се једне Арагонове песме коју је отпевао Лео Фере и рецитовао сам је у себи како бих издржао малтретирања глупих

војника која су нам се спремала. Поезија је јача од било које диктатуре. Снагом духа, лепотом и мистеријом поезије пружамо отпор апсурдности ауторитарних режима.

За време режима Хасана II имали сѐ само 20 година. Како данас видиш овај период?

Период Хасана II је назван „оловним годинама”, у то време су бројни грађани, противници режима, интелектуалци или не, били у затвору и неки од њих су и мучени. Радије бих да заборавим тај период и гледам у будућност. Боље је.

Члан сѐ Академије Гонкур која додељује најважнију књижевну награду после Нобелове награде за књижевност. Шта ти значи за Вас?

Од када сам у Академији Гонкур, свестан сам значаја рада који ми обављамо за француску књижевност. Има нас десет чланова, при чему сваког новог бирају они који су већ ту, и проводимо време тако што читамо романе које пишу Французи. Нашим интегритетом, озбиљношћу и радом без накнаде дајемо широј публици у Француској и другим земљама прилику да прочитају добру књигу. То је одговорност. Свако од нас сноси 10% одговорности. Мислим да радимо користан посао и одржавамо живом већ 110 година традицију ове награде, најпрестижније на свету након или уз Нобела.

Превела са француског
Милица Видић